

Хургъд бооджулдж өсклгәнә түрүн нүүрлгч эв-аргын тускар

Социалистическ дөрлдәнә чидлнә—түрүн нүүрлächрин кудис оln күч-көлечнр заагт тархагддж медглад, күч-көлснә ашиг бөддүлхин төлә өлзгддгт бәадми. Торгын нооста хө өсклгәнә сән гисн эв-аргын син хамгин сән—хургъдиг кошарт-базд бәрдж өсклгән, өк хургын хойриг салу-салуднә хәрүлдж идүлгән болджана. Эн эв-аргынсиг брғар тархалгнд — социалистическ дөрлдән йилгьч чидлнә бөлдж гарсмн.

Нилх хургъдиг кошарт-базд бәрдж өсклгәнә эв

1936-38 джилмүдт тохмта хөд өсклгәнә Ростовск областин, "Пролетарский" совхозин зоотехник бәяхдән, ода ВНИИОК-н директорин, научн халхар дарук бәях И. Д. Крайнов, түрүн болдж племхозин хөбчирин көдлмшт кошарт-базд бәрдж асрлгәнә эв орлуулдж хургъд өксмн. Эн эв-аргь орлуулсн цагт, ах сакмансин хөд бдрт хойр дакдн (өрүн болн удлә) хургъдасн салгьднә. Эднд хот болн ус өлгүн кошариннә газа кегднә. Хургъдиг көкүлхин кергт, хәрүлал 2—3 час болсна хөбн, хөд хәрү туудж авч иргднә. Увләр болн эрт хәврар хургълсн хөблт кошар дотрнә яслас хот өггднә.

Эрт хәврар хургълсн хөд хәрүлггнд эмгшрсн газрин идг өлзлгднә. Кошартан үлдсн хургъдт өслгәнә сән таал бұрдәхин төлә бәарнә дуалгддж ясгднә, теднд сән өвсн, концентрированн болн минеральн

хот өггднә. Тер төләд хургъдт таалта өвснә сән гиснә, нег улу люцерн өвсн теднә төлә үлдәгднә. Эн өвсиг хургъд дурндан күрч иддж чагдг болдгар кошарин эрсд өлгнә. Нааднр хөд кошарасн газрин идгт гарсн цагт, хургъд гарад дола хонснәсн авн хот идгт даскгднә, түрүләд хургъдин хот идгт бәарнднә, терүнә хөбн ошаркд хот өггднә. Эн ошаркд ордж хот идгт болсн хургъд, бахан хантл гүүгъяд наадснәнн хөбн, ошарк дотран нарна эәвр иктә гәзрг багирдж амрад, унтчхана. Унтсн цагтан хургъд сән өснә, тер төләд эн цагланә кошарт шууган уга болх зөвтә. Иим диг-даранд хургъд дарунь дасна, зуг хот уух цагнә бдрләд хөд кошарт оруулгәнлә невчк уумлднә. Ошаркс болн сакманс багьрулхин кергт, зергллж бәях 3—4 сакмана хөбдиг негдүлдж баглад хот өггднә, эс гидж нег баг кедж хәрүлгднә. Тер цагт сакман болгьна хөд ширәр темдлгднә. Нооснә бачкә уртхә гидж, эн темдг хөбнә маньнад, эс гидж чикиднә тәвгднә.

Кошарур хөд оруулгәнә көдлмшиг түрдүлхин төлә, кошарин уг халхинә лахуллж, ошарк таласнә тәәлгдгдг уудтә шитмәр кесн коридор кегднә. Хөд ошаркур орулсн цагт, уудн болгьна бөр шишлнә күн зогсдж, хөн болгьна темдгинь хәләддж, ошаркурнә заллж орулна. Тер төләд ошарк болгьна эрсд хөбдин темдгтә доск өлгәтә бәях зөвтә.

Өдгә цагт кошарт-базд бәрдж хургъд өсклгәнә эв-аргь үвләр хөд хургьдулггд чигн брғар оруулддж йовна. Кошарт бдрән 6—7 час хөд уга бәяхин учрар, кошарин агьар цеврлгддж, аммиакин никтрлгнә багь болн "кошарт чиг тату болна. Эн тоот хургъдин эрүл-менд харлгнд ик чирн зүүнә.

Дакад цевр агьарта базд бәях хөд хотан сән иднә, тегд теднә уснә чиги ик болна. Хургъдиг өвсәр болн концентрированн хотар асрлгнә, эднд у-сенр агьарта гәзрг амрлгьна сән бәар-буур бүрдәлгнә—түрүн нүүрт йовх хөбчнр, үвләр хөд хургьлулгьнас олар төл авч, бооджнәгүү хургъд өсклгәнә эрки чинртә нег эв-аргынә болджана. 1956 джилд "Совруно" гидг племхоз үвләр хөд хургьлуулдж, кошарт-базд бәрлгәнә эв-аргьвар хургьдан өскдж, 100 хөн болгьнас 142 хургь авсмн. Хургъд болгьн экән салх цагтан 30-с улу килограмм тач, түрүн киргьлгьнлә хургьн болгьнас 6,17 килограмм ноосн авгдв.

Хөбдиг апрель сард хургьдулггнд кошарт-базд хургъд бәрлгәнә эв-аргь орлуулхла, хургъд экән дахдж газрин идгт йовад, шавр иддж, чингтә, кинитн гәзр деер кевтдж даарснас көлтә оошкин гемәр гемтдж гарутлгнә уга болна. Дакад мецкәгьәр болн геснә талдан чигн гемәр хургъд гемтхш.

Т. ПОДГОРНАЯ.
ВНИИОК-н научн цергләч.